

THORVALDSENS VÆRKER I POLEN EFTER KRIGEN

Intet Land har lidt saa frygteligt under Krigen som Polen. Tyskernes Maal var intet mindre end den totale Udslettelse af polsk Kultur. Derfor ødelagde de saa godt som alle polske Monumenter, tilintetgjorde Kirker, Slotte og Palæer og slæbte Indholdet af offentlige og private Kunstsamlinger bort til Riget for at supplere de tyske Museers Bestand. Som europæisk Kulturnation maa Danmark sørge over, at saa store kunstneriske Værdier er gaaet tabt i Polen, men vi Danske har yderligere en ganske særlig Grund til at beklage Tyskernes Fremfærd i dette Land, fordi den er gaaet haardt ud over Værker af Thorvaldsen.

Thorvaldsens nære Tilknytning til Polen er velkendt. Gennem de store Bestillinger paa Ryttermonumentet for den polske Frihedshelt Fyrst Jozef Poniatowski og Statuen af Copernicus, der besegledes ved Besøget i Polen 1820, kom Thorvaldsen i Kontakt med Landets betydeligste Mænd og Kvinder. I de mange Aar, der fulgte, indtil Staturerne var færdige, uddybedes Forbindelsen ved den stadige Strøm af polske adelige og Kunstnere, der gik ud og ind i Thorvaldsens Atelier.

Thorvaldsens Poniatowski-Monument paa Pilsudski-Pladsen i Warszawa. Fotografi før Krigen. Statuen og de omgivende Bygninger er nu fuldstændig ødelagt.

Ikke faa af dem bestilte Statuer, Buster eller Gravmonumenter for sig selv og deres Paarørende.

For at søge saadanne Arbejder af Thorvaldsen, der kun kendtes fra Thorvaldsens Korrespondance i Museet eller ad litterær Vej, og for i det hele taget at konstatere, i hvilken Tilstand Thorvaldsens polske Værker befandt sig efter Krigen, begav jeg mig i Sommeren 1947 med Støtte af Ny Carlsberg Fondet paa en Rejse til Polen. Efterfølgende er en foreløbig Rapport om denne Rejses Resultater. En videnskabelig Behandling af Materialet maa vente til en anden Lejlighed.

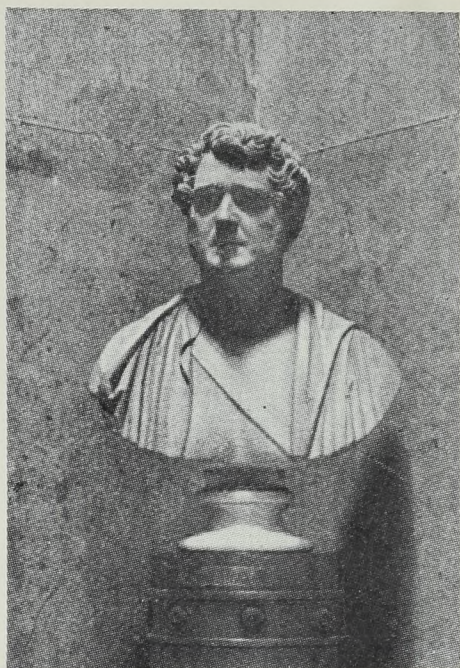
Hjemmefra var jeg forberedt paa ikke at finde Spor af Thorvaldsens Hovedværk for Polen — Rytterstatuen af Jozef Poniatowski. Paa mirakuløs Vis havde Statuen ganske vist overlevet det skaanselsløse Bombardement af Warszawa i Begyndelsen af den sidste Krig og de frygtelige Begivenheder omkring Opstanden i Efteraaret 1944. Endnu i November 1944 saa Krigskorrespondenten Henrik Ringsted den paa sin Plads foran den ukendte Soldats Grav. »Det er den eneste nogenlunde uskadte Statue, jeg har set i Warszawa — alt, hvad der er sket, er, at Fyrstens Hest er blevet gennemhullet paa tre Steder af Maskingeværkugler,« skriver han den 16. November 1944 i »Politiken«. Men den 16. December 1944 sprængte Tyskerne Monumentet i Luften — en Maaned før de maatte trække sig tilbage for de fremrykkende Russere.

Efter Sprængningen stod tilbage »Soklen og to Hestehove« (iflg. Kronik af Anders Georg i »Politiken« 16. Juli 1946), men for et halvt Aars Tid siden blev ogsaa disse Rester fjernet efter Sigende med den Motivering, at de var i Vejen, naar der holdtes Troppemanøvrer paa Pladsen. Kun en lidt mørkere Flise i Brolægningen markerer det Sted, hvor Statuen for Polens Frihedshelt stod.

Da Tyskerne kom til Warszawa i September 1939, sparede de Copernicus-Statuen, men lod de polske og latinske Indskrifter paa Soklen dække af store Plader med nye Inskriptioner, hvoraf det fremgik, at Copernicus var Tysker. En skønne Dag fjernede polske Studenter de tyske Navneplader. Denne Bytten Nationalitet gentog sig flere Gange. Under Opstanden i Warszawa 1944 blev der slaaet store Huller i Copernicus. Den ene Arm blev skudt af, og hele den øverste Del af Statuen knækkede over et Stykke under Skuldrene. Endnu i November 1944 kunde Henrik Ringsted dog i sin ovenfor citerede Kronik i »Politiken« meddele, at han havde set Statuen »styrtet ned fra Soklen og liggende i to Stykker paa Stenbroen nedenfor«. Men inden Tyskerne i Januar 1945 trak sig tilbage fra Warszawa, maa de have ført Statuen bort. Dr. phil. Kzawery Piwocki, der er Leder af det kunsthistoriske Institut og

Thorvaldsens Copernicus-Statue i Warszawa, beskadiget, men genopstillet efter Krigen.
Fotografi 1947.

Docent ved Kunstakademiet, fortalte mig, at han i Juni 1945 fandt Copernicus sammen med en anden Bronzestatue, stuvet ind i et Rum i et Værtshus i den lille By Neisse i Nedreschlesien. Tyskerne havde aabenbart opgivet at gøre Copernicus til Tysker og havde i Stedet dømt ham til Omsmeltning. Saa langt kom det imidlertid ikke, før Kapitulationen satte en Stopper for mere Vaabenfremstilling.

Statuen af Copernicus blev ført tilbage til sin Plads foran Ruinerne af den Bygning, der tidligere husede Videnskabernes Venners Selskab, og stillet op saa godt, det lod sig gøre, paa den stærkt medtagne Sokkel. Den er nu et af de meget faa Mindesmærker, der er tilbage i Warszawa, mens der før Krigen var i Hundredvis af Statuer af polske nationale Helte og Kulturpersonligheder.

Besøg paa nogle Slotte i Warszawa og Omegn bragte ikke noget Resultat for Thorvaldsenforskningens Vedkommende. Turen gik derfor videre til Krakòw, hvor jeg havde Haab om at finde flere Værker af Thorvaldsen, da denne By som ved et Mirakel er undgaaet den totale Ødelæggelse, der er blevet Warszawa til Del. Det store Borgplateau Wawell med Slot og Kathedral var af Tyskerne forsynet med 111 Sprængladninger. Heldigvis skete Russernes Fremrykning saa hurtigt, at Generalguvernøren Hans Frank maatte flygte med sit Følge over Hals og Hoved ad den sidste farbare Passage. Da Russerne drog ind paa Wawell halvanden Time senere, stod Suppetallerknerne fra Franks sidste

Thorvaldsens Buster af Grevinde Julie Potocka, født Lubomirska, og Grev Arthur Potocki. Marmor i Kathedralen paa Wawell, Krakòw. Fotografier Sommeren 1947.

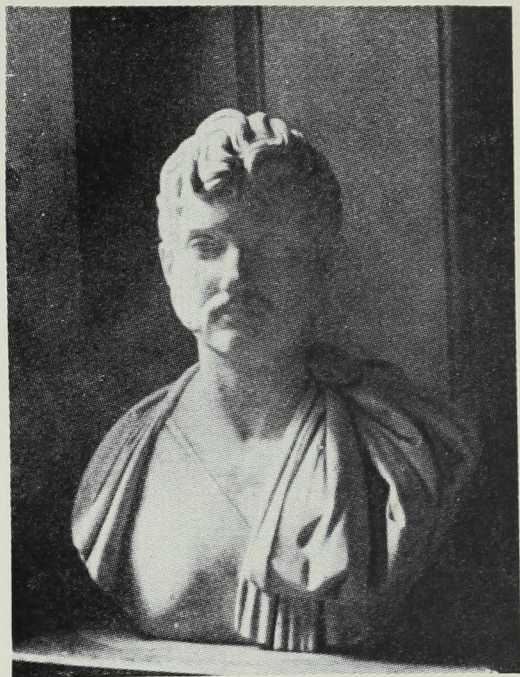
Middag i den kongelige Spisesal endnu halvt fyldte paa Bordet. Netop i Kathedralen paa Wawell er der to betydelige Monumenter af Thorvaldsen, der formentlig var blevet ødelagt, om Tyskerne havde kunnet give sig Tid til at sætte Sprængningerne i Gang.

I Dronning Zofias Kapel staar straks inden for Døren til højre Statuen af den unge Wlodzimierz Potocki, død 23 Aar gammel i 1812. Det er et smukt Marmoreksempplar, der nøje følger Modellen i Thorvaldsens Museum (Kat. no. 155), hvor der jo forøvrigt ogsaa er en Gengtagelse i Marmor af Statuen. Paa Soklens Forside er indsat Relieffet Dødens Genius, siddende indslumret over den udslukte Fakkell og med Valmuestængler i den højre Haand, ganske som paa Modellen i Museet (Kat. no. 627).

Det andet Monument i Kathedralen var derimod ikke tidligere kendt herhjemme. Det er rejst over Greve Arthur Potocki i »Vor Frues og de hellige tre Kongers Kapel« eller som det ogsaa kaldes: Rosenkranskapellet, og er fremgaaet af en Bestilling 1832 fra den afdødes Enke Grevinde Zofia Potocka, født Branicka. Om Monumentets Forhistorie var jeg i Forvejen underrettet af Thorvaldsens vidtløftige Korrespondance med Bestillerinden og hendes nærmeste Slægtninge og Venner. En Forestilling om det færdige Monument kunde man faa af kortfattede Meddelelser i Rejsebøger og polske historiske Værker. Grevinden lod i 1830'erne Wienerarkitekten Peter Nobile give Kapellet en moderne arkitektonisk Retouche, bestaaende af en rosa og graa Mar-

Sokkel til Thorvaldsens Kristusfigur med Relieffet: Tre bedende Børn. Marmor i Kathedralen paa Wawell, Kraków. Fotografi Sommeren 1947.

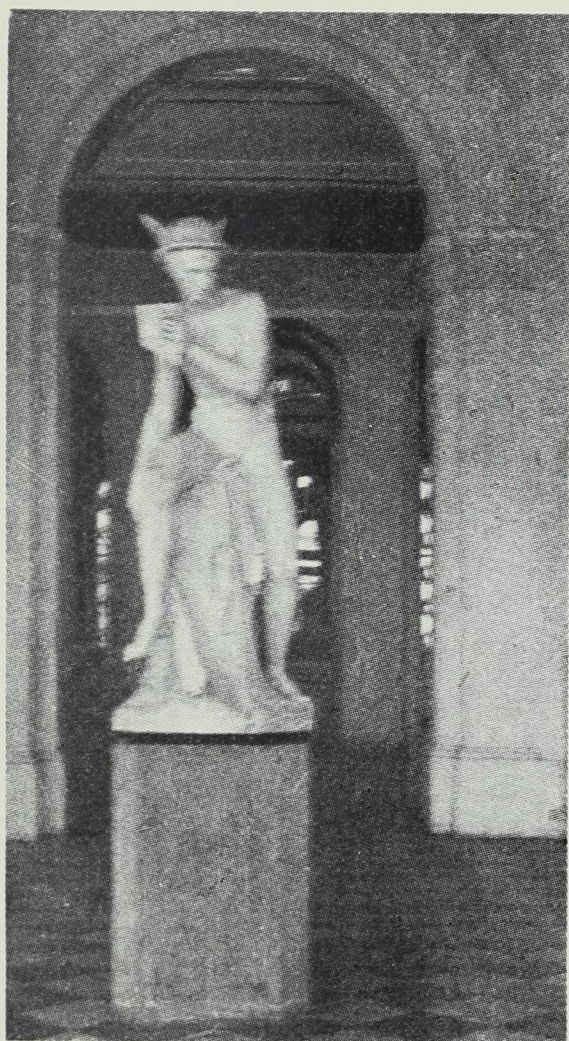
morbeklædning af Væggene, artikuleret med Pilastre, som nu danner Baggrunden for Thorvaldsens Værker. Det hele stod færdigt 1840. Paa en hvid Marmorunderbygning (ikke en Klippe som udtrykkelig forlangt af Grevinden), hvis Forside har Karakter af en antik Stele, og hvori er indsat Thorvaldsens Relief med tre bedende Børn (jvf. Skitse i Thorvaldsens Museum Kat. no. 628), troner en Marmorgentagelse i mindre Format af Thorvaldsens Kristus (Højde 2 m 25 cm). Bortset fra Højden afviger den kun fra Originalen i Frue Kirke derved, at Hovedet ikke er bøjet, og at Blikket ser lige ud. Den største Overraskelse blev dog de to Buster, der overensstemmende med Bestillingen forestillede Grev Arthur Potocki og hans Moder Grevinde Julie Potocka, født Lubomirska. Busten af Greven viste sig nemlig at være et fint Marmor-eksemplar af en af de hidtil uidentificerede Portrætbuster i Thorvaldsens Museum (Kat. no. 291), mens Portrættet af hans Moder var hugget i Marmor efter den Buste i Museet, der i L. Müllers Katalog er opført som værende »Datter af Lord Lucan« (Kat. no. 269). Dette Tilfælde viser, at man ikke engang tør tro blindt paa de Navnebetegnelser, der gaar tilbage til Müller og Thiele. Begge Buster er af en overordentlig Sirlighed i Marmorudførelsen, hvilket kunde tyde paa, at Tenerani har forestaaet Marmorhugningen. Derved forklares ogsaa, at disse Arbejder i Thieme u. Beckers Kunstnerleksikon og enkelte Rejsebøger anses for at være af Tenerani. Iøvrigt er Marmorbehandlingen absolut

Buster af Marja Szymanowska og Jozef Poniatowski. Begge modelleret af Thorvaldsen og udført i Marmor af Jacob Tatarkiewicz. Nationalmuseet Kraków. Fotografier Sommeren 1947.

i Thorvaldsens Stil, selv om den maaske er en Kende mere nitid end vanligt i hans Værker. Marmoret har en smuk graalig Patina.

Endnu to Portræt-Buster af Thorvaldsen var at finde i Krakòw. Den ene forestillede Pianistinden Marja Szymanowska, født Wolowska, en af Thorvaldsens mest entusiastiske Beundrerinder. Af de mange Breve, hun har sendt ham, fremgaar det, at Thorvaldsen har modelleret hendes Portræt, mens Marmorudførelsen af dette blev overdraget til Thorvaldsens polske Elev Jacob Tatarkiewicz, der i Løbet af 1825 huggede det Marmoreksemplar, der nu er i Nationalmuseet i Krakòw. Det er i sin Tid skænket Museet af en Søn af den brømte polske Digter Adam Mickiewicz tillige med en Afskrift af det Brev, Thorvaldsen i 1830 lod følge med Busten til Marja Szymanowska. Dette Dokument er desværre forsvundet sammen med store Mængder af Museets Arkivmateriale, der enten er brændt eller bortført af Tyskerne.

Busten, hvortil der ingen Model kendes i Thorvaldsens Museum, kan godt se ud til at være et Værk af Thorvaldsen, men det er værd at

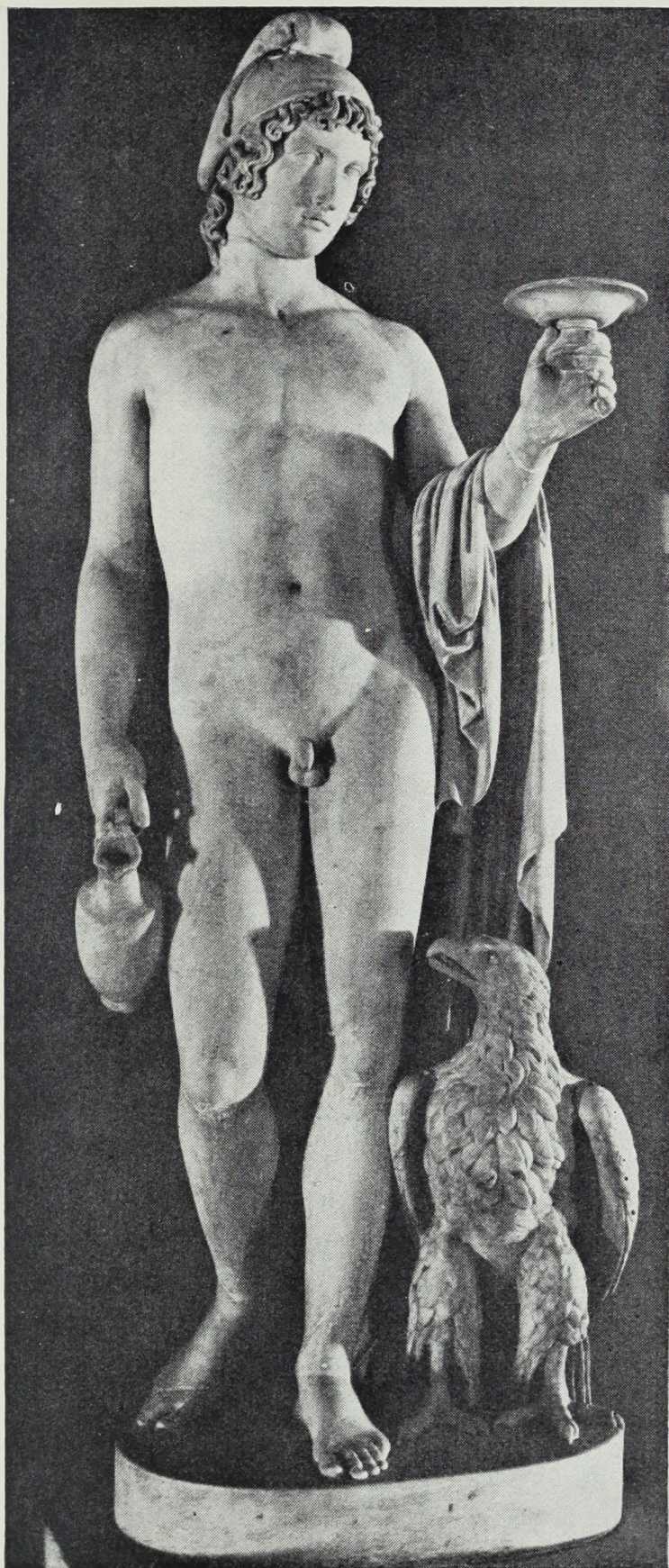

Thorvaldsens Merkur, Marmor paa Krzeszowice, og Monument for Włodzimierz Potocki, Marmor i Kathedraalen paa Wawell, Krakòw. Fotografi Sommeren 1947.

mærke sig, at Marmorudførelsen, der med Bestemthed vides at være af Tatarkiewicz, er adskilligt tungere end den i Busterne i Wawell-Kathedralen. Et karakteristisk Træk er Øjenbrynene, der ligger som to aflange Vulster langs Pandebenets Underkant uden Angivelse af Brynhaarene. De samme Ejendommeligheder i Behandlingen af Marmoret gør sig gældende i et andet Marmorarbejde af Tatarkiewicz, udført efter Thorvaldsens Model, nemlig Busten af Jozef Poniatowski i Museum Czapski i Kraków. Det er et Marmoreksempplar af Poniatowski-Busten i Thorvaldsens Museum (Kat. no. 249), der dog kun bestaar af Hoved og et Udsnit af Halsen, mens Kraków-Eksemplet har oval Afskæring af Brystet og Draperi om Skuldrene, samt Baand over Brystet i Lighed med Busten af Arthur Potocki. Paa en Knap paa højre Skulder ses den polske Ørn. Busten var kommet til Museet fra Tatarkiewicz' Enke og betragtedes her helt som hans Værk. Men den rette Sammenhæng fremgaar af Thorvaldsens Korrespondance.

J. M. Thiele fortæller i sin Thorvaldsen-Biografi, at et Marmoreksempplar af Merkur blev fuldført 1829 for Greve Léon Potocki. Det er formodentlig en Fejltagelse for Greve Arthur Potocki, der forøvrigt netop i 1829 opholdt sig i Rom og da blev portrætteret af Thorvaldsen i den ovenfor nævnte Buste; thi det er paa hans Slot Krzeszowice ved Kraków, Statuen stadig befinder sig. Det var iøvrigt med en vis Spænding, jeg nærmede mig dette Slot, der under Krigen havde været Generalguvernøren Franks Sommerresidens, og som nu sagdes at være ribbet for alt. Men Merkurstatuen har maaske været for vanskelig at transportere bort. I alle Tilfælde stod den ene tilbage i den fuldstændigt raserede Bygning, midt i en ottekantet Havesal, hvor alene et Par dinglende Guldblade, der hang tilbage ved Stumperne af en nedskudt Lampe, vidnede om fordums Herlighed. Statuen viste sig at være et smukt udført, signeret Marmoreksempplar, der ligesom den Replik, der findes i Madrid, har den Ejendommelighed, at Træstubben, Merkur sidder paa, er helt naturalistisk gennemført og altsaa ikke afsluttet retkantet nedentil som paa Eksemplet i Thorvaldsens Museum.

Da Thorvaldsen som gammel Mand dikterede Brudstykker af sin Selvbibliografi til Baronesse Stampe, nævnede han ogsaa den Ganymedes, som han i sin Ungdom modellerede til den russiske Grevinde Worontzoff, og tilføjede, at han havde gentaget den for en »Grev Warinsky, Polak i Berlin«. Dette Navn er uden Tvivl en Misforstaaelse af Baronesse Stampe for Raczynski. Thi netop Fyrst Athanase Raczynski, der var baade Amatør, Samler og Kunsthistoriker og en Tid bosat i Berlin, bestilte i 1818 og modtog i 1820 et Marmoreksempplar af

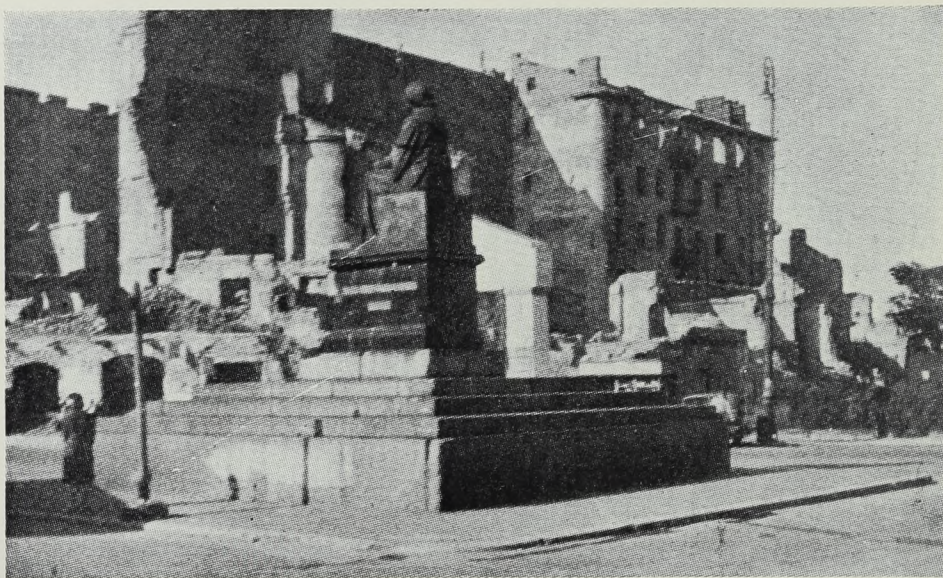
Thorvaldsen : Ganymedes med Ørnen. Marmor i det storpolke Museum, Poznań.
Fotografi Sommeren 1947.

Ganymedes. Af et Udklip fra et polsk illustreret Blad fra 1933 var man paa Thorvaldsens Museum underrettet om, at der i alle Tilfælde før Krigen fandtes et Marmoreksempplar af Thorvaldsens Ganymedes staaende med Ørnen ved Foden i Museet i Poznán. Denne Statue, der virkelig endnu stod tilbage, viste sig just at hidrøre fra den Samling Kunstværker, Fyrst Athanase Raczynski havde skænket til Museet.

Selve Figuren svarer iøvrigt i det store og hele nøje til Gibsafstøbningen af Ganymedes i Thorvaldsens Museum (Kat. no. 41), mens den i Detailler afviger fra Marmoreksemplandet sammesteds. Dog er paa alle Museets Ganymedes-Statuer Ørnen erstattet af en Træstamme til Støtte for venstre Ben. Poznán-Eksemplandet er smukt udført, men skæmmes nu af Ar af mange Sammenføjninger — allerede i 1846 maatte den tyske Billedhugger Rauch foretage en Restauration af Statuen, efter at den havde lidt adskillig Molest paa sine lange Rejser fra Rom til Polen og derfra igen til Berlin. Efter den sidste Krig blev Statuen fundet i mange Stykker, og den er først for et halvt Aars Tid siden blevet restaureret igen og derpaa udstillet.

Desværre kunde der ikke i denne Omgang blive Lejlighed til at besøge Lwów og Czerwonogród i Podolien, der ogsaa rummer Værker af Thorvaldsen. Disse Byer ligger nemlig i den Del af Polen, der nu er russisk Territorium. De her nævnte Værker udgør saaledes det mere haandgribelige Udbytte af Rejsen, der dog ogsaa paa anden Maade bragte Resultat. Det lykkedes saaledes at konstatere flere med Urette Thorvaldsen tillagte Arbejder. Endelig aabnede Studier i Arkiver og Biblioteker Mulighed for yderligere Identificeringer af Thorvaldsens Portrætbuster.

Else Kai Sass.

Copernicus-Statuen i dens nuværende Omgivelser. Warszawa. Fotografi Sommeren 1947.